

ع. روحبخشان

اسناد پادریان گرملی، به کوشش دکتر منوچهر ستوده با همکاری ایرج افشار، تهران، مرکز نشر میراث مکتوب، پاییز ۱۳۸۳، بیست و دو + ۳۲۸ ص، زرکوب، تصویر، فهرست.

«پادری» کلمه‌ای پرتغالی است به معنای «پدر» و منظور از آن کشیش (تعمید دهنده) است که متأسفانه در متون ترجمه شده از زبان‌های اروپایی و به تبع آنها نوشته‌های فارسی، به صورت «پدر مقدس» و غالباً «پدر روحانی» به کار می‌رود.

پادریان در دوره صفویان و مخصوصاً از زمان شاه عباس برای تبلیغ در ایران پیدا شدند و به سبب وجود شمار انبوهی از آرامنه در جلفا، عمدتاً در اصفهان استقرار یافتند و به آمیزش با مردم پرداختند. شاه عباس که هم به استورای کیش خود و اعتقادات

دینی خویش اطمینان داشت و هم از ساحت و سعه صدر برخوردار بود، به آنان خوشرویی و خوشرفتاری نشان می‌داد و اسباب آسایش ایشان را فراهم می‌آورد. این کشیشان با مراکز مذهبی اروپا در تماس بودند و با آنها مکاتبه می‌کردند که اسنادی از آنها بر جای مانده است. همچنین با مقامات ایرانی آن روزگار تماس و مکاتبه داشتند که غالب آنها به فارسی ترجمه شده است و نسخه یگانه‌ای از آنها در کتابخانه ملی شهر ناپل نگهداری می‌شود که میکروفیلم آن در کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران موجود است و کتاب حاضر از روی آن چاپ شده است.

این کتاب، صرف‌نظر از «مقدمه مصحح» یعنی استاد منوچهر ستوده و «یادداشت» استاد ایرج افشار در معرفی گرملی‌ها، حاوی ۱۷۰ نامه و سند است

که با چند پیوست و فهرست تکمیل می‌شود و در مجموع منبع ارزنده و کم نظیری برای مطالعه در اوضاع اجتماعی، دینی، اقتصادی و فرهنگی روزگار صفویان است.

انیس الطالبین و عدة السالکین

صلاح بن مبارک بخاری، با مقدمه و تصحیح و تعلیقات و اضافات دکتر خلیل ابراهیم صاری اوغلی، به کوشش دکتر توفیق ه. سبحانی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ج ۲، ۱۳۸۳، شصت و چهار + ۳۵۰ ص، زرکوب.

صلاح بن مبارک بخارایی، که به قولی هفتاد سال عمر کرده و در سال ۷۹۳ ق درگذشته است، از صفویان وابسته به سلسله نقشبندیه بوده که کتاب او با عنوان انیس الطالبین ... در مناقب خواجه بهاءالدین نقشبند از مهمترین و کهن ترین کتاب‌هاست که در باب اصول طریقت نقشبندی تألیف شده است و از آن چندین نسخه خطی یافت می‌شود که کتاب حاضر بر اساس آنها تصحیح شده است و قدیمی ترین آنها مورخ سال ۸۲۳ ق است.

مصحح که مقدمه‌ای مفصل در معرفی سلسله‌های تصوف و طریقه نقشبندی و نسخه‌های خطی کتاب

تدوین کرده است، تعلیقات مفصّلی در توضیح نکات مشکل یا مبهم، بر کتاب افزوده است که مزید فایده هر چه بیشتر است. چاپ این اثر مهم عرفانی، که در اصل پایان‌نامه مصحح بوده است، در خور قدردانی است.

ایران در زمان شاه صفی و شاه عباس دوم، محمد یوسف و الله قزوینی اصفهانی، تصحیح و تعلیق و توضیح و اضافات: دکتر محمدرضا نصیری، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۲، سی و پنج + ۸۰۱ + ۱۷ ص تصویر، فهرست.

یکی از کتاب‌های سودمند و مفصل در تاریخ ایران خلد برین نام دارد که به دست میرزا محمد یوسف فرزند میرزا حسین خان قزوینی، از شاغلان دستگاه دیوانی دوره صفویه به نگارش درآمده است. کتاب خلد برین شامل هشت روضه و یک خاتمه است که نگارش آن در ۱۰۴۶ آغاز شده و پس از ۱۰۷۱ پایان یافته است.

کتاب حاضر حدیقه‌های ششم و هفتم از روضه هشتم را دربر دارد که شامل وقایع و امور دوره سلطنت شاه صفی و شاه عباس دوم یعنی سال‌های ۱۰۳۸ تا ۱۰۷۱ ق می‌شود و به دلیل

ذکر جزئیات این وقایع و امور، که مؤلف شاهد عینی آنها بوده است، از منابع عمده تاریخ ایران در قرن یازدهم هجری است. افزوده‌های مصحح (تعلیقات، لغات و اصطلاحات، فهرست‌ها و کتبانامه) به فهم بهتر محتوای کتاب کمک می‌کنند.

برزونامه، منسوب به خواجه عمید عطاء بن یعقوب، به اهتمام دکتر سید محمد دبیرسیاقی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۲، یازده + ۲۸۳ ص، زرکوب.

خواجه عمید عطاء بن یعقوب معروف به عطایی رازی، از شاعران قرن پنجم و معاصر سلطان ابراهیم غزنوی بوده که مسعود سعد سلمان (۴۳۸ تا ۵۱۵ ق) با او آشنایی و ارتباط داشته و در وفاتش مرثیه سروده است.

مثنوی برزونامه بخشی است از داستان مفصل برزونامه که پس از شاهنامه منظومه‌ای حجیم بوده و به تقلید از آن از روی داستان‌های کهن سروده شده است. این بخش را که سرگذشت برزو پسر شهاب است، یک محقق انگلیسی به نام ترنر ماکان (همان که شاهنامه هم چاپ کرده است) چاپ کرده بوده است و اکنون به صورتی منقح در ۳۶۶۴ بیت در ایران به زیور چاپ

آراسته شده است که داستان گُکُ کوهزاد در ۷۱۰ بیت از سراینده‌ای ناشناس آن را تکمیل می‌کند.

تاریخ تحول دانش ریاضیات و نجوم در چین، ژوزف یندهام، ترجمه همایون صنعتی‌زاده (و) پرویز شهریاری، کرمان، دانشگاه شهید باهنر، ۱۳۸۳، ۳۷۴ ص، تصویر، جدول، فهرست.

سرزمین وسیع و کهنسال چین یکی از خاستگاه‌های عمده دانش و فرهنگ بشری است که متأسفانه به واسطه دشواری زبان و فقدان وسایل ارتباطی و رفت و آمد مناسب تا کنون برای ما کمتر شناخته بوده است. محققان اروپایی و آمریکایی هم به همین اندازه از سابقه علمی چین ناآگاه بوده‌اند. لذا کوشش ژوزف یندهام (متولد ۱۹۰۰) در جهت تدوین کتاب عظیم دانش و تمدن در چین بس ارزنده و در خور ستایش است. کوشش دو دانشمند متبحر ایرانی هم در برگردان بخشی از جلد دوم این کتاب، که به موضوع تاریخ ریاضیات و نجوم در چین اختصاص دارد، شایسته قدردانی و سپاسگزاری است.

کتاب از دو بخش اصلی تشکیل شده است: ریاضیات (شامل عدد

نویسی، حساب و آنالیز ترکیبی، ابزارهای مکانیکی برای محاسبه، چرتکه، عددهای هنری، کسرهای، عددهای گنگ، هندسه، مثلثات، مسأله و معما، جبر، ماتریس، معادله، حسابان، (... و نجوم (منابع، گاهنامه، آثار و نوشته‌ها، مکتب‌ها، تحولات، قطب، ستارگان، نقشه، افسانه، ساعت آفتابی، کره، دوره‌ها...).

مقدمه‌ای نسبتاً مفصل در جغرافیا و تاریخ چین، و چند پیوست و فهرست‌های اعلام و منابع بر فایده کتاب می‌افزاید.

تاریخنامه هرات، تألیف سیف بن محمد بن یعقوب الهروی، تصحیح غلامرضا طباطبایی مجد، تهران، اساطیر، ۱۳۸۳، ۸۲۷ ص، نمایه، زرکوب.

مؤلف کتاب، که بیشتر به نام «سیفی هروی» شناخته است و در سال ۶۸۱ ق زاده شده، از نویسندگان و شاعران هم عصر ملک فخرالدین گُرت و برادرش ملک غیاث‌الدین (در گذشته در سال ۷۲۹ ق) بوده و کتاب را در سال ۷۲۱ به پایان رسانده است. این کتاب از کامل‌ترین تاریخ‌های مربوط به هرات به حساب می‌آید و عمدتاً حاوی اخبار

هرات از زمان حمله چنگیزخان به بعد است و به علت دقت مؤلف در گزارش اخبار، مورد استفاده و استناد مؤلفان بعد قرار گرفته است.

تاریخنامه هرات، در اصل از روی یک نسخه خطی به وسیله محمد زبیر الصدیقی تصحیح شده و در سال ۱۳۶۲ ق / ۱۹۴۳ م در کلکته به چاپ رسیده است و چاپ فعلی، با حروفچینی جدید و اصلاح اشتباهات آن چاپ و افزایش «مواردی که از قلم و نگاه ایشان مغفول افتاده» صورت گرفته است، و به این ترتیب منبعی دقیق و تازه در اختیار پژوهندگان تاریخ خراسان عموماً و شهر هرات خصوصاً نهاده شده است.

تعلیقه بر الهیات شرح تجرید، شمس‌الدین محمد بن احمد خفّری، مقدمه و تصحیح [از] فیروزه ساعتچیان، تهران، مرکز نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۲، ۲۳۲ ص، زرکوب. یکی از آثار بسیار مهم و تقریباً یگانه در کلام شیعه کتاب تجرید الاعتقاد خواجه نصیرالدین طوسی است که شروح و حواشی و تعلیقات بسیار بر آن نگاشته‌اند مثل شرح تجرید قوشچی که از معروف‌ترین آنها به شمار است و

خود موجب پدید آمدن شرح‌های دیگر شده است مثل حاشیه یا تعلیقه خفّری که بر بخش الهیات شرح تجرید یعنی مقصد سوم کتاب (از اثبات صانع تا مسأله نفی شریک) نگاشته شده است. در واقع مسائلی که در این کتاب مطرح شده‌اند عبارتند از: اثبات واجب، قدرت و علم و حیات و اراده و سمع و بصر و تکلم و صدق و سَرمدیت و توحید واجب.

محقق خفّری که اهل خفّر از نواحی شیراز بوده و در قرن دهم می‌زیسته و در ۹۴۲ یا ۹۵۷ ق درگذشته، اندیشمندی دقیق‌النظر و مورد اعتقاد عام و خاص بوده است. از او آثار متعدد در فلسفه و منطق و کلام و هیئت بر جای مانده بود که تعلیقه بر الهیات ... از آن جمله است. از این کتاب نسخه‌های متعدد در کتابخانه‌های ایران یافت می‌شود که مصحح از شش نسخه از آنها برای تصحیح متن استفاده کرده است.

جواهرنامه نظامی، تألیف محمد بن ابی البرکات جوهری نیشابوری، به کوشش ایرج افشار و همکاری محمد رسول دریاگشت، تهران، مرکز نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۳، ۴۴۶ ص، فهرست، زرکوب.

یکی از موضوعات مورد توجه

ایرانیان از دیرباز تا یکی دو قرن پیش علوم مختلف مخصوصاً کانیها و علی‌الخصوص سنگ‌های قیمتی یا «احجار کریمه» بوده است و در این زمینه تا قرن یازدهم هجری ده‌ها کتاب تألیف شده است که جواهرنامه نظامی قدیمیترین آنها و نخستین کتاب به زبان فارسی است. ارزش و اهمیت کتاب، که در سال ۵۹۲ ق تألیف، مخصوصاً در این است که مؤلف همچون پدر خود «جوهری» یعنی اهل فن و زرگر بوده و لذا عهده آن چه نوشته است حاصل تجربیات خود اوست.

کتاب در چهار «مقاله» تدوین شده است: در کلیات یعنی «کیفیت مرکبات عالم سفلی چون بنات و حیوان و انسان و معدنیات»؛ در جواهری که از جمله حجریات باشد... و شرح معادن و خاصیت و قیمت آنها (یاقوت، زمرد، لعل، فیروزه، مروارید، حجر دهنج و احجار دیگر: جزع، بلور، لاجورد، مرجان، کهریا، یازهر، مغناطیس، رخام، کرکس، توتیا...؛ «فی شرح الفلزات و خواصها [صهم] و ما بتعلیق بها»؛ «مینا و تلاویحات»... که با چند فهرست سودمند تکمیل می‌شود.

دیوان قصائد ملاحسن آرانی، به

اهتمام حبیب الله سلمانی آرانی، آران و بیدگل، انتشارات نورالسجاد، ۱۳۸۳، هجده + ۳۸۹ ص.

ملاحسن آرانی متخلص به «داعی» در سال ۱۱۹۳ در آران زاده شد و در ۱۳۱۰ ق درگذشت در حالی که نزدیک به یک قرن سابقه فعالیت فرهنگی در پشت سر داشت. اما عمده شهرت و اعتبار او ناشی زهد و ریاضاتی است که از نوجوانی پیشه کرده بود، هر چند که تا آخر عمر لحظه‌ای از خواندن و نوشتن باز نایستاد. کتاب حاضر مجموعه‌ای از قصیده، ترکیب بند، ترجیع بند، غزل، دو بیتی و بحر طویل است که عموماً در منقبت یا مرثیه خاندان پیامبر (ص) هستند که از لحاظ ظرایف زبان فارسی نیز در خور توجهند.

سه رساله موسیقی قدیم ایران، به کوشش دکتر منصوره ثابت زاده، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۲، ۳۱۲ ص، زرکوب، جدول، نمودار، فهرست.

«موسیقی زبان دل است» و لذا عمر آن به پای عمر بشری می‌رسد. در افسانه‌ها آن را آواز ققنوس افسانه‌ای دانسته‌اند که منقاری دراز با سیصد و شصت و پنج سوراخ دارد، و هر روز

نوایی نو سر می‌دهد. موسیقی ایرانی را فارابی (درگذشته به سال ۳۳۹ ق) به صورت علمی و مدون درآورد و سه قرن پس از او صفی‌الدین ارموی و پس از وی عبدالقادر مراغی (درگذشته در سال ۸۳۸ ق) آثاری به عربی و فارسی در علم موسیقی تألیف کردند، اما در مجموع آثار چندانی به زبان فارسی در زمینه موسیقی وجود ندارد. از آنچه در این زمینه به دلت افتد غنیمت و ارزشمند است، مثل: اول، رساله کوکبی (نجم‌الدین کوکبی بخارایی) که در ربع اول قرن دهم تألیف شده است و از دوازده مقام و یک خاتمه تشکیل شده است.

دوم، رساله موسیقی عبدالرحمن سیف غزنوی، از قرن هشتم که در رساله‌ای مختصر اما حاوی برخی از اصطلاحات موسیقی که در منابع دیگر یافت نمی‌شوند، و در نتیجه این رساله با آثار ماقبل و مابعد تفاوت‌هایی دارد، و در مجموع از دوازده مقام و بیست و چهار شعبه تشکیل شده است و ابیاتی از کوکبی هم در آن دیده می‌شود (چهار نسخه از آن در ایران شناسایی شده است).

سوم، که رساله موسیقی گمنام نام گرفته است به سبب احتوا بر برخی

نکات مبهم، بسیار ارزنده دانسته شده است. این رساله حاوی دوازده مقام ماوراءالنهر و شش مقام دیگر است و از آن دو نسخه یافت می‌شود.

این مجموعه با توضیحات و تعلیقات شیخ مصحح و چند فهرست سودمند به پایان می‌رسد.

عبرتنامه، میرزا محمود تقی آشتیانی، مقدمه و ویرایش: حسین عمادی آشتیانی، تهران، نشر مرکز، ۱۳۸۳، ۲۲۳ ص، رقعی.

میرزا محمود تقی آشتیانی ملقب به «عماد دفتر»، فرزند میرزا علی، از هنرمندان روزگار ناصرالدین شاه بوده که در کتابت، تحریر، خوشنویسی، نقاشی و کتیبه‌نگاری دستی داشته است و علاوه بر اینها شعر هم می‌گفته است. او، پس از شکست ایران در جنگ هرات، در سال ۱۲۷۶ ق همراه فوجی نظامی در مقام منشی به مرو اعزام شد و چون ایرانیان شکست خوردند او به همراه بسیاری دیگر به اسارت ترکمنان درآمد که کتاب عبرتنامه گزارش آن گرفتاری و داستان محنت‌ها و مصائب دوره اسارت است. تصحیح و چاپ کتاب به صورتی منقح و مقبول انجام گرفته است.

فرامرزننامه، از مؤلف ناشناس، به اهتمام دکتر مجید سرمدی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۲، سیزده + ۲۸۴ ص، زرکوب.

فرامرز در تاریخ حماسی ما، از جمله در شاهنامه، یکی از پسران رستم دانسته شده که مادرش خاله شاه کیقباد بوده است و خودش دو برادر و دو خواهر داشته است. او در سپاهی که رستم به کین خواهی سیاوش آراسته بود پیشرو بود و به توران حمله برد و آنجا را به آتش کشاند. یعنی عملاً نخستین کس است که در دوره جنگ‌های ایرانیان و تورانیان را به انتقام خون سیاوش آغاز کرده است. فرامز بعدها در جنگ رستم و اسفندیار، مهنوش پسر اسفندیار را از پا درآورد، و پس از افتادن رستم به چاه شغاد، به کین خواهی او قیام کرد... و سرانجام به فرمان بهمن پسر اسفندیار بردار شد.

فرامرزننامه که گزارش احوال فرامرز رستم است، در واقع تئمه و دنباله جریانات و حوادث حماسی و داستان‌های ملی ایران است که در شاهنامه ذکر نشده‌اند. این مثنوی در قرن پنجم سروده شده است و ظاهراً فقط چند نسخه دستنویس از آن باقی مانده است و روانشاد استاد دکتر ذبیح‌الله

صفا در حماسه سرایی در ایران از برخی از آنها خبر داده است. اما سراینده داستان شناخته نیست جز اینکه گویا اهل فرس آباد مرو بوده و در دهی به نام پیروزآباد زندگی می کرده است و به فردوسی ارادت تمام داشته است.

متن حاضر در ۱۵۹۶ بیت بر اساس سه نسخه تصحیح شده است و مقدمه مفصل و توضیحات آموزنده مصحح و چند فهرست (واژه‌نما، کشف الابیات، نامهای کسان و جایها، مأخذ) بر سودمندی آن می افزاید.

لغت شاهنامه، عبدالقادر بغدادی، تصحیح کارل زالمان، ترجمه و توضیح و تعلیق: توفیق ه سبجانی (و) علی رواقی، تهران، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۲، شصت + ۶۶۶ ص، زرکوب، جدول‌نما.

شاهنامه حکیم ابوالقاسم فردوسی به دلیل سهم و نقشی که در احیای تاریخ و فرهنگ ایران و حفظ آن دارد، همواره از وجوه مختلف نظر توجه محققان را به خود جلب کرده است و به همین جهت از قدیم الایام پژوهش‌های گوناگون درباره آن تألیف و چاپ شده است، از جمله کتاب مفصل لغت شاهنامه که یک

عالم عربی الاصل فارسی دان به نام عبدالقادر بغدادی (بغداد، ۱۰۳۰ ق تا ۱۰۹۳ در قرن یازدهم در توضیح کلمات شاهنامه به ترکی نوشته است و هر جا که توانسته است از شاعران و ادیبان دیگر مثال شاهد آورده است. این کتاب را کارل گرمانوویچ زالمان، از دانشمندان نامی آلمان (در گذشته به سال ۱۹۱۶ / ۱۲۹۵) در سال ۱۸۹۵ / ۱۲۷۴ ش با توضیحاتی به چاپ رساند، و چاپ ترجمه متن آلمانی آن است که با مقدمه و توضیحات و تعلیقات مصححان ایرانی به صورت منقح به چاپ رسیده و منبعی ارزشمند در باب زبان و ادب فارسی و فرهنگ ایرانی در دسترس علاقه‌مندان قرار گرفته است.

لوايح، تألیف نورالدین عبدالرحمان جامی، تصحیح و مقدمه و تعلیقات از: یان ریشار، تهران، اساطیر، چ ۲، پاییز ۱۳۸۳، ۱۱۶ ص، رقعی، زرکوب. مولانا نورالدین عبدالرحمان جامی (۸۱۷ تا ۸۹۸ ق) که آخرین شاعر بزرگ زبان فارسی به شمار می‌رود، عالمی عارف و صاحب تألیفات گوناگون به نظم و نثر در زمینه‌های ادب و عرفان است که رساله کوتاه لوايح از

آن جمله است. این رساله که در حدود سال ۸۷۰ ق تألیف شده است، از کتاب‌های مهم و مبتکرانه جامی به شمار می‌رود و در آن موضوعات اصلی مکتب شیخ یحیی‌الدین عربی (شیخ اکبر) به صورتی منقح به فارسی روان و فصیح بیان شده است، از یک «دیاچه»، سی و شش «لایحه» و یک «تذییل» تشکیل یافته است.

مآثر سلطانیه (از روی نسخه موزه بریتانیا)، نوشته عبدالرزاق دنبلی، به کوشش فیروز منصوری، تهران، اطلاعات، ۱۳۸۳، ۲۸۹ ص، فهرست. یکی از کتاب‌های ارجمندی که درباره تاریخ اوایل حکومت قاجار تألیف شده است مآثر سلطانیه نام دارد که با «بیان کیفیت حالات طایفه جلیله قاجار» آغاز می‌شود و پس از نقل فشرده حوادث روزگار آقا محمدخان، به تفصیل به شرح اوضاع و وقایع دوران سلطنت فتحعلی شاه تا حوادث سال ۱۲۳۰ می‌پردازد. متأسفانه در پیشگفتار مصحح هیچ اطلاعی درباره مؤلف به دست داده نشده است، هر چند که نسبتاً چه تفصیل درباره نسخه‌های مختلف کتاب بحث شده و ارجحیت نسخه موجود در موزه بریتانیا نشان

داده شده است. مصحح علاوه بر گفت و گوازی یک چاپ افست که «تحریف کلی پذیرفته و خیلی از مندرجات آن با کاهش و افزایش سیلقه‌ای و سیاسی دیگرگون گشته است» (ص ۱۳)، در بخش «تعلیقات» این مغایرت‌ها و تحریفات را که «اکثراً به نفع روس‌ها» اعمال شده‌اند، نشان داده است.

مرآت واردات، محمد شفیع طهرانی، مقدمه و تصحیح و تعلیقات: دکتر منصور صفت‌گل، تهران، مرکز نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۳، ۲۹۳ ص، زرکوب.

ظهور صفویه در تاریخ ایران و سقوط این سلسله پس از دو قرن سلطنت مطلق از رویدادهای مهمی است که در تاریخ ایران و منطقه تأثیر بسیار نهاده است، به ویژه که برافتادن دولت ظاهراً نیرومند صفویان به دست گروه نه‌چندان انبوهی از افغانه صورت گرفته و شگفتی و تأثیر اهل تفکر و تذکر را برانگیخته بوده است.

محمد شفیع طهرانی، متخلص به «وارد»، از تبار سادات تهرانی، در ۱۰۸۷ ق در مکینه هندوستان، که پدرش به آنجا مهاجرت کرده بود، زاده شد و پس از اندک مدتی خدمت دیوانی

به شعر و ادب و تاریخ روی کرد و به تألیف مخصوصاً در زمینه تاریخ پرداخت که تاریخ چغتایی از نخستین آنهاست، و مرآت واردات که تقریباً مکمل آن است و عمدتاً شرح حوادثی است که خود مؤلف شاهد آنها بوده است.

از مرآت واردات تنها یک نسخه خطی موجود است که چاپ حاضر بر اساس آن انجام گرفته است و با چاپ آن منبعی دست اول در زمینه دهه‌های آخر سلطنت صفویه در دسترس علاقه‌مندان قرار می‌گیرد، علی‌الخصوص که مصحح در مقدمه مفصل و کامل خود اطلاعات سودمندی درباره مؤلف و اوضاع روزگار او به دست می‌دهد.

مرو، دکتر سیدمنصور سید سجادی، تهران، سازمان میراث فرهنگی کشور، بهار ۱۳۸۳، ۴۱۲ + ۹۳ ص تصویر و نقشه.

مرو از شهرهای کهن خراسان بزرگ است که در طول تاریخ همواره مورد توجه گروه‌های مختلف مردم از سلطان و امیر و عالم و کاسب و هنرمند و غیرهم بوده است، اما تا کنون کمتر تحقیق جامع و مانعی درباره آن صورت

گرفته است. کتاب حاضر «بازسازی جغرافیای تاریخی این شهر بر پایه نوشته‌های تاریخی و شواهد باستان‌شناسی» است که در هفت فصل تنظیم شده و تقریباً نکته ناگفته‌ای درباره آن باقی نمانده است.

مصایح القلوب، تألیف ابو سعید حسن بن حسین شیعی سبزواری، تصحیح و تحقیق دکتر محمد سپهری، چاپ دوم، تهران، مرکز نشر میراث مکتوب، ۱۳۸۳، بیست و چهار + ۶۲۰ ص، زرکوب.

ابو سعید سبزواری معروف به «حسن شیعی شیرازی» و «واعظ بیهقی» از فقها و علما و متکلمین نامدار قرن هشتم که در سال ۷۵۷ ق در حیات بوده است، در عین حال نویسنده‌ای توانا و صاحب سبکی شیوا بوده و آثار گرانسنگی در عرفان و فقه و کلام پدید آورده است که مصایح القلوب از مهم‌ترین آنهاست. این کتاب متشکل از پنجاه و سه فصل در ترجمه و شرح پنجاه و سه روایت از پیامبر اسلام است که همراه با حکایت‌های نغز و خواندنی و مواعظ و امثال و اشعار فارسی و عربی و آیات قرآنی، خواننده را با حال و هوای اعتقادات دینی از طریق زبان

فارسیِ روانِ مؤلف آشنا می‌کند این کتاب بر اساس چهار نسخه خطی فراهم آمده است و با مقداری تعلیقات و فهرست‌های گوناگون تکمیل شده است.

مطلع سعدین و مجمع بحرین، کمال‌الدین عبدالرزاق سمرقندی، جلد دوم، دفترهای اول و دوم، به اهتمام دکتر عبدالحسین نوایی، تهران، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، تابستان ۱۳۸۳، ۱۰۵۷ ص.

این جلد حاوی بخشی از تاریخ ایران در فاصله سال‌های ۸۰۷ تا ۸۷۵ هجری یعنی از زمان مرگ تیمور گورکان تا استقرار سلطان حسین میرزای بایقر است که پیش از این در سال‌های ۱۳۲۰ و ۱۳۲۸ به تصحیح «پروفسور مولوی محمد شفیع»، از دانشمندان طراز اوّل پاکستان، در لاهور چاپ شده بوده است و استاد دکتر نوایی با مقابله با نسخه‌های خطی تازه‌یاب تصحیح جدیدی از آن به دست داده است. نقص بزرگ این کتاب فقدان هر گونه فهرست مندرجات و نمایه است.

منتخب التواریخ، منسوب به معین الدین نطنزی، به اهتمام پروین

استخری، تهران، اساطیر، ۱۳۸۳، بیست و یک + ۴۵۳، زرکوب.

معین الدین نطنزی که کتاب منتخب التواریخ منسوب به اوست، از آن جمله مورخان است که اطلاعات چندانی درباره آنان در دست نیست، همین اندازه می‌دانیم که به نوشته دولتشاه سمرقندی در دستگاه اسکندر بن عمر شیخ پسر تیمور می‌زیسته و کتاب را به نام او تألیف کرده است. این کتاب یک تاریخ عمومی است که با ذکر «طبقة ملوک شبانکاره» آغاز می‌شود و پس از شرح مختصر احوال آنان و ملوک هرمز و کرمان و یزد و لرستان و اولاد جوجی‌خان و فرزندان هلاکوخان و طغای تیموریان و چوپانیان و خروج امرای ماوراءالنهر به ذکر خاندان «سلطان صاحبقران» یعنی تیمور پرداخته می‌شود، و احوال فرزندان و نوادگان او به تفصیل گزارش می‌شود. کتاب برای مطالعه وضع حکمرانان فارس، لرستان و آذربایجان در قرون هشتم و نهم منبعی بس سودمند است.

مهد علیا به روایت اسناد، به اهتمام دکتر عبدالحسین نوایی، تهران، اساطیر، ۱۳۸۳، ۴۱۶ ص، نمایه، نمودار، زرکوب.

«آنچه تا کنون از تاریخ قاجاریه می‌دانیم مطالبی است که به صورت عاطفی تهیه شده و با همان صورت عاطفی به ما منتقل گردیده و ما هم آن را با همان مبنای عاطفی به صورت مقاله و کتاب و رساله و خطا به خواسته‌ایم به دیگران منتقل کنیم». اما در پس این وجه عاطفی حقایق مکتوبی نهفته هستند که رد پایشان فقط در اسناد یافت می‌شود. به همین جهت برای شناخت یکی از بهترین و تأثیرگذارترین چهره‌های روزگار قاجار، یعنی ملک جهان خانم، دختر قاسم خان، داماد فتحعلی شاه و زن محمد شاه و مادر ناصرالدین شاه که به «مهد علیا» معروف است و به سبب این

که عامل اصلی توطئه قتل امیر کبیر بوده، منفور همگان است. اما اسناد بازمانده چهره دیگری از او را نشان می‌دهند. شادروان دکتر نوایی، در این کتاب که آخرین یادگار عمر پربار اوست، اسناد مربوط به وقفیات، فرمان‌ها، قروض، مداخل و مخارج و ماترک و نیز نامه‌های او را خطاب به اشخاص مختلف گرد آورده و منبع عمده‌ای برای تحقیق در اوضاع اجتماعی، سیاسی و اقتصادی آن روزگار برای پژوهندگان فراهم آورده است. کتاب حاضر در پنجمین سال حامیان نسخ خطی به عنوان بهترین اثر از سوی داوران برگزیده شد.